

پیش‌خواران

نظری تحلیلی به یادداشت‌های

امیراسدالله علم

«جعبه سیاه» حاکمیت پهلوی دوم

■ **سماحه صادقی**

اثری که هم‌اینگ در می‌رود، همانگونه که بر عنوان خویش آورده است، «نگاهی نو به یادداشت‌های دولتی» را می‌پردازد، در زمره آثار پرچنده به قلمداد می‌شود. تارنمای ناشر در توضیحی پیرامون مضمون و محتوای این کتاب، نکات پی‌آمده را از نظر دور نداشته است:

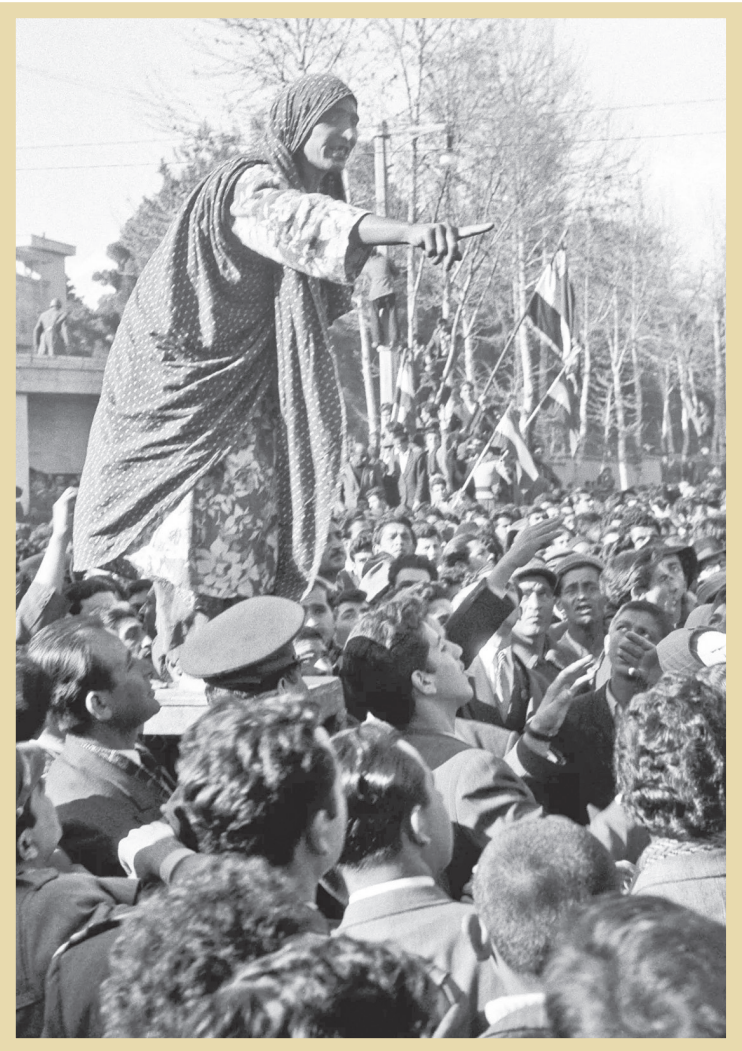
«کتاب «جعبه سیاه»، نگاهی نو به یادداشت‌های امیر اسدالله علم، نوشته سیدمحمدحسین راجی، اثری تحلیلی و مستند است که با اتکابر مستندات تاریخی موجود در یادداشت‌های وزیر دربار شاهنشاهی، به بررسی وضعیت دوران پهلوی و مقابله با تلاش‌ها برای تطهیر این مقطع می‌پردازد. این کتاب با هدف مصون نگه داشتن مخاطب از تأثیرات عمیق و ناخودآگاه مطالب تاریخی خلاف واقع، تدوین شده است. نویسنده در این اثر، با نگاهی رزبینانه و موضوعی، خاطرات علم را به دقت انتخاب و تحلیل کرده است؛ به گونه‌ای که از توضیحات طولانی و تحلیل‌های پیچیده اجتناب شده و تنها در مواردی که خاطره نیازمند توضیح کوتاه بوده، به آن پرداخته شده است. این روش باعث شده تا از دل خاطرات سراسر تملق و تعریف اسدالله علم، بخش‌های شاخص و مهم انتخاب و بیان شود. خاطرات علم به دلیل پرخورداری از انبوه اطلاعات و سرچشمه‌ای ارزشمند، از منابع بسیار مهم مطالعه تاریخ آن دوران به شمار می‌رود. اما برای بهره‌برداری درست از این منابع، باید از ظاهر عبارات و واژه‌ها گذشت و به عمق حقایق و مفاهیم

■ **امیراسدالله علم**

در حاشیه یکی از آیین‌های سلام دربار

نهفته در آنها رسید. این امر به پژوهندگان تاریخ امکان می‌دهد تا پرده‌نازک ادعاها و خودستایی‌های محدرضاه را کنار زده و پشت‌صحنه واقعی و عینی حکومت پهلوی را مشاهده کنند. کتاب در واقع تصویری واقع‌بینانه و نقادانه از دوران حاکمیت شاه ارانه می‌دهد، به‌ویژه در عصری که بسیاری تلاش دارند آن دوران را تحریف و بزرگ کنند، جعبه‌سیاه می‌تواند در پیچه‌هایی از شناخت بهتر و واقعی‌تر آن دوره تاریخی را به روی جویندگان حقیقت باز کند و به تحلیل دقیق و مستند این بخش مهم تاریخ معاصر ایران کمک نماید. یادداشت‌های علم به‌عنوان جعبه سیاه حکومت پهلوی، اطلاعات استوایی از ضعف‌ها، ایران‌باستگی‌ها و کاستی‌های داخلی ارائه می‌دهد. نویسنده با عبور از ظاهر خودستایانه خاطرات علم، عمق بحران‌های سیاسی، اجتماعی و اخلاقی آن دوران را استخراج می‌کند. کتاب منبیهی برای شناخت عینی تاریخ معاصر ایران است و در برابر جریان‌های انحرافی تطهیر پهلوی ایستاده است. کتاب با استناد به یادداشت‌های علم، موضوعاتی پی‌آمده را بررسی می‌کند؛ وضعیت طبقه حاکمه (فساد، بی‌کفایتی و تملق‌گویی عمومی)، نگاه‌شاه به حکومت و مردم (تحقیر عامه، خودمحوری و وابستگی به غرب)، آشفستگی مدیریتی در نظام پهلوی/ نحوه تعامل شاه با قدرتهای خارجی (امریکا و انگلیس)، دموکراسی‌نمایی و فقدان آزادی‌های واقعی در دوره حاکمیت پهلوی دوم/ فساد اقتصادی و اخلاقی در دربار و اطرافیان شاه/ نگاه تحقیرآمیز به زنان و خانواده، در مجموع جعبه سیاه کتابی است مستند که با تکیه بر اسناد درونی رژیم پهلوی، تصویری بی‌برده از حکومتی وابسته، فاسد و غیرمردمی ترسیم می‌کند. این اثر برای پژوهشگران تاریخ و علاقه‌مندان به کشف حقیقت پشت نقاب تبلیغات سلطنت‌طلبی، مفید است.»

۲۸ مرداد ۱۳۳۲: نسایی از نقش آفرینی زنان محله شهرنو تهران در میان حامیان پهلوی دوم

د

عمال رضاخان قبل از تاجگذاری وی و در جریان تغییر قانون اساسی برای پادشاه شدن او، از زنان بدکاره (با پوشش چادر و حتی زدن روبنده) استفاده کرده و با راه‌اندختن به اصطلاح یک تظاهرات، حمایت اقشار مختلف مردم از شاه‌شدن سردار سپه در میدان توپخانه تهران را به نمایش گذاشتند!
کاری که در جریان کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، ش و ساقط کردن دولت دکتر مصدق نیز به شکلی نظام‌مند تر تکرار شد

نگاهی به تجربه نظام جمهوری اسلامی در مبارزه با فساد و فحشا در دهه اول انقلاب

تجربه تبدیل محله‌بدنام به محله سالم

■ **انوشه میرمرعشی**
یکی از اصلی‌ترین اهداف شارع مقدس در بخش احکام اجتماعی و حکومتی، برپایی جامعه پاک و مطهر و مقابله با رواج فساد و فحشاست. بر همین اساس نظام جمهوری اسلامی ایران نیز از ابتدای شکلگیری، یکی از اهداف مهم خویش را مبارزه با فساد و فحشای به‌جامانده از دوران پهلوی و تطهیر و تنزیه جامعه قرار داد. برای تحقق این امر در دهه‌اول برقراری نظام، اقداماتی در کشور انجام شد تا بتواند فساد ناشی از سیاست‌های ضددین و نتایج اقدامات مروج فحشای حکومت ۵۷ساله پهلوی‌ها را از بین ببرد. در مقال پی آمده، به صورت مختصر این موضوع را مورد بررسی قرار داده‌ایم. امید آنکه تاریخ پژوهان این مقوله را مفید و مقبول آید.

■ ■ ■

■ **تاریخچه شکل‌گیری «شهر نو»**

یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین مراکز فساد شهر تهران در دوران پهلوی‌ها، محله‌ای به نام «شهر نو» بود. بعد از کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹، ش در زمان حکومت سیدضیاءالدین طباطبائی، محدوده‌ای خارج از شهر تهران و در متنتا الیه جنوب غربی – که معروف به اداره گمرکات بود– به محل اسکان زنان هرزه و بدکاره در نظر گرفته شد. اما مدتی بعد و با شاه شدن رضاخان، این مکان با همکاری یکی از افراد فاسد و مشهور به نام «خال‌مد» و با همکاری تنی چند از همپالکی‌های رضاخان در قراقخانه تهران و چند زن بدکاره، به محلی رسمی برای عرق‌خوری،

تعیین‌کردن، قمار و فساد تبدیل شد. جالب است که عمال رضاخان قبل از تاجگذاری وی و در جریان تغییر قانون اساسی برای پادشاه شدن، او را زنان بدکاره همین منطقه (با پوشش چادر و حتی زدن روبنده) و عده‌ای از عمله‌های ذال محمد استفاده کرده و با راه‌انداختن به اصطلاح یک تظاهرات، حمایت اقشار مختلف مردم، را از شاه‌شدن سردار سپه در میدان توپخانه تهران امیدان امام

د

تجربه مدیریت صحیح و همراهی گروه‌های جهادی در مبارزه با فساد و فحشا در دهه اول انقلاب اسلامی، درسی بزرگ برای امروز کشور فراهم کرد. تجربه‌ای که نشان می‌دهد اگر اراده‌ای جدی برای مبارزه با فساد اخلاقی ایجاد شود، با همکاری دستگاه‌ها و نهادها، برنامه‌ریزی صحیح و حمایت و همراهی مردم و گروه‌های جهادی، می‌توان به شکل ریشه‌ای با فساد رواج یافته ازسوی دشمنان نظام مبارزه کرد

خمینی(ره) به نمایش گذاشتند. کاری که در جریان کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، ش و ساقط کردن دولت دکتر مصدق نیز به شکلی نظام‌مند تر تکرار شد''. اما بعداز شروع جنگ جهانی دوم، فرار رضاشاه از کشور و اشغال ایران ازسوی نیروهای متفقین، منطقه مذکور که دیگر نام «شهر نو» به خود گرفته بود؛ به محلی برای عیاشی سربازان امریکایی، انگلیسی و هندی تبدیل شد. در این مقطع و به دلیل گسترش فقر، فلاکت و هرج و مرج در کل ایران، تعداد زیادی از جمله زنان مغلوب و بی‌پناه، به‌این منطقه هدایت شدند که یکی از اصلی‌ترین عوامل گسترش و عمیق‌تر شدن فساد در آن محله بود.

■ **پهلوی دوم و سیاست ترویج فحشا**

رهبر شهید انقلاب در تاریخ ششم اسفند ۱۲۸۱، ش و در دیدار با دانشجویان و جوانان سیستان و بلوچستانی، درباره سیاست‌های مروج فساد و فحشا دوران پهلوی فرمودند: «پیش از انقلاب، تبلیغات رسمی و عمومی و همیشگی کشور ما، تبلیغاتی بود که مردم را به فحشا و هرزگی و عیاشی سوق می‌داد. حتی در نقاط فقیر و عقب‌افتاده – جاهایی که مردم به نان شب محتاج بودند – هم به نحوی برای عیاشی و هرزگی امکاناتی فراهم بود. این امر به‌طور عمد در محیط‌های جوان مثل دانشگاه‌ها و سربازخانه‌ها – نه آن مقداری که مقتضای طبیعی غریزه‌جویانی است – برای سرگرم کردن و فاسد شدن نسل، تشدید می‌شد. وقتی که جوانان یک نسل فاسد شدند، دیگر ملتی وجود ندارد و مقاومتی به چشم نمی‌خورد…»

دقیقا بر همین مبنا در دوره پهلوسوی دوم، به علت آلودگی عمیق خود درباریان به انواع فساد و دوم به علت دور کردن اذهان جامعه از انتقاد به چپاول منابع کشور ازسوی استعمارگران و حاکمان، مراکز فساد متعددی در شهرهای بزرگ ایران، بلکه حتی در شهرهای کوچک ایجاد شد که از جمله آنها می‌توان به محله‌های: «دویل» در آبادان، «باسکول» در اهواز، «نیرآباد» در بندرعباس، «شیرین بیان» در شیراز و «کارخانه پنبه» در گنبد کاووس اشاره کرد''. در آن

تعدادی از دختران و زنان پشیمان و قربانی را از آن محله بیرون بکشند که البته تا میزان کمی موفق بودند؛ اما تلاش‌هایشان بعد از کودتای ۲۸مرداد کاملاً به شکست انجامید. تلاش دوم اما، بعد از برپایی نمایشگاهی از عکس‌های کاوه گلستان از فحاشت شهرنو در تالار عبید زاکانی دانشگاه تهران در سال ۱۳۵۶ شروع شد. در این مرحله تعدادی از دانشجویان آگاه شده از وضعیت قربانیان شهرنو، تصمیم گرفتند تا به کمک آنها بروند که عملاً با ممانعت مأموران ساواک و شهربانی مواجه شدند.

با پیروزی انقلاب اسلامی، روحی تازه و عزمی جدید برای تطهیر جامعه از آلودگی‌ها و مبارزه با فساد و فحشا در کشور به وجود آمد. برای تحقق این هدف، سه گروه وارد میدان شدند، یکی کمیته‌های انقلاب اسلامی، دوم دادگاه‌ها و دادستانی انقلاب اسلامی و سوم گروه‌های جهادی که با فرمان امام خمینی(ره) و تحت عنوان «جهادسازندگی» شکل گرفته بود. درخواست مبارزه با فساد و فحشا و برنامه‌ریزی برای ساماندهی افراد حاضر در محله‌های بدنام شهرها، به شدت از سوی انقلابیون و حتی عموم مردم حمایت می‌شد. در تهران و در همان روزهای پرتلاهاب بهمن ۱۳۵۷، ش، مردم جلوی شهرنو تجمع می‌کردند و خواهان برچیده‌شدن آن بودند. حتی در یک تجمع، مردم وارد محله شده و تعدادی از عرق‌فروشی‌ها و عشرتکده‌های آن را به آتش کشیدند. همچنین در ماه‌های ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی و در جرایم، به شکل فراوان‌نامه‌ها و بیانیه‌های مردم و تشکل‌های مذهبی برای برخورد با مفاسد اخلاقی و مراکز فساد ازسوی دادستانی انقلاب اسلامی درج می‌شد. مثل چاپ اطلاعیه جامعه زنان مسلمان نوشهر و چالوس برای مبارزه با مراکز فساد در این شهرستان‌ها. در بخشی از این اطلاعیه آمده بوده است: «ما زنان مسلمان نوشهر و چالوس با درک ررسالت عظیم انقلابی، وظیفه خویش دانسته که در گام نخست با هرگونه فساد اخلاقی و ضداسلامی قاطعانه مبارزه نماییم تا محیط شهرمان به یک محیط کاملاً اسلامی و به دور از هرگونه عمل خلاف‌شرع مقدس اسلام بدل شود. پلاژهایی که در گذشته وسیله استعمار و استثمار مردم بوده، باید از آن به‌طور مشروط و مشروع و با حفظ حجاب اسلامی استفاده شود…» به این شکل اقدامات نظام در فساد زدایی از این مناطق و محلات، از یکسو با ورود کمیته‌های انقلاب اسلامی به این محله‌های بدنام و دستگیری سردهسته‌ها و از سوی دیگر ورود مردم انقلابی در قالب گروه‌های جهادی به همان مراکز برای نجات قربانیان و کودکان حاضر در آن، آغاز شد.

■ **هم‌ساماندهی و پاکسازی و هم مجازات متخلفان**
به گذشت زمان و تغییر مدیران ازسوی دولت موقت، سازمان بهزیستی هم به مجموع سه گروهی که به فکر حل معضل خانه‌های فساد بودند، اضافه شد. در این مرحله، دو سیاست در دستور کار دولت و قوه قضائیه قرار داشت. یکی گرفتن آمار و شناسایی همه ساکنان و قربانیان محله‌های بدنام شهرهای مختلف و سپس در مرحله بعد، ساماندهی آنها در مراکز امن و دیگری محاکمه و مجازات سرنان و سردهسته‌ها ازسوی دادستانی انقلاب اسلامی. در بخش شناسایی و نجات قربانیان، گروه‌های جهادی و بانوان انقلابی، همکاری‌های مهمی هم با کمیته‌های انقلاب اسلامی داشتند و هم با سازمان بهزیستی. البته در این بخش، نیروهای کمیته انقلاب اسلامی جنوب غرب تهران – که شامل اعضای اصلی مسجد حضرت ابوالفضل(ع) بودند– نقش اساسی را ایفا کردند. اعضای این مسجد که یکی از نزدیک‌ترین مساجد به محله شهرنو بود، تحت نظارت آیت‌الله ایروانی که نماینده حضرت امام‌خمینی(ره) در جنوب تهران بود، ساماندهی شده بودند. البته به غیر از آیت‌الله ایروانی، آیت‌الله محمدی گیلانی و حجت‌الاسلام شیخ حسین انصاریان نیز به نوبه خود نقش بسیار مهمی در برگرداندن دختران و زنان قربانی شناسایی شده به زندگی و خانواده در روزنامه‌های مختلف، گزارشات و مصاحبه‌های زیادی از قربانیان این مراکز فساد چاپ می‌شد. قربانیان در این گفت‌وگوها، به ارتباط راسخ‌تر خود با دربار و سرن اسواک و حکومت پهلوی اشاره می‌کردند و درباره جنایات آنها در حق زنان و دختران قربانی، توضیحات مفصلی می‌دادند. مثلاً روزنامه کیهان در گزارشی با عنوان «دختران قریب خورده، جنایات آدم فروشان را افشا

می‌کنند، به شکل مبسوط وضعیت قربانیان محله بدنام شهرنو را شرح داد و در انتهای گزارش، از انتقال این دختران و زنان قربانی به خانه‌های امن تحت نظارت بهزیستی و دادستانی انقلاب خبر داد''. در آن زمان کمیته‌های انقلاب اسلامی با همکاری خواهران جهادی، وظیفه داشتند تا از تمامی ساکنان محله‌های بدنام آمار تهیه کنند؛ سپس این افراد (زنان، دختران و کودکان) بعد از دسته‌بندی، تحویل مراکز تعیین شده از سوی سازمان بهزیستی می‌شدند. به طور مثال بخش قابل توجهی از زنان و دختران شهرنو در تهران، به یک خانه امن مصادر‌های (کاخ ثابت باسل) در خیابان جردن (نلسون ماندلا) منتقل شدند که این خانه امن، ازسوی مدیران انقلابی بهزیستی اداره می‌شد که کار درمان زنان بیمار و ساماندهی آنها را برعهده داشت. همچنین در همان ماه‌ها، خبر دستگیری و محاکمه سردهسته‌های محله‌های بدنام در

شهرهای مختلف، در روزنامه‌ها بازتاب زیادی داشت. به طور مثال خبر اعدام چهارسردهسته مهم شهرنو در روزنامه جمهوری اسلامی، به شرح پی آمده منتشر شد. «روز گذشته شعبه اول دادگاه انقلاب اسلامی مرکز، به پرونده چهارمهم رسیدگی و آنان را مفسد فی‌الارض شناخت و به اعدام محکوم کرد. این چهارنفر که سه نفر از آنها زن بودند، از مهره‌های اصلی محله بدنام تهران (قلعه نو) به‌شمار می‌رفتند. آنها سکینه قاسمی معروف به پری بلند، زهرا مافیها معروف به اشرف چهارچشم و ثریا صاحب عدل افشاری معروف به ثریا که نام داشتند. این سه نفر، متهم به خرید و فروش زنان و دختران و گسترش فحشا در سطح کشور با بیش از ۲۰سال سابقه بودند. یکی دیگر از این مفسدین فی‌الارض، منصور باقریان نام داشت و متهم به تهیه و توزیع فیلم‌های منافی عفت و وارد کردن ادوات جنسی و مواد محرکه جنسی به کشور بود… این شخص صاحب سینما و عشرتکده هایی نیز در سندج می‌باشد. دادگاه پس از اقرار متهمان و شنیدن دفاعیات، وارد شور شد و آنان را محکوم به اعدام کرد. حکم اعدام دادگاه اسلامی، باامداد امروز در محوطه زندان قصر در مورد چهارمفسد فی الارض به اجرا درآمد''

همچنین خبر دستگیری سردهسته محله‌ای بدنام در شهر کرمانشاه در تاریخ ۳مرداد ۱۳۵۸، ش، اینگونه در روزنامه جمهوری اسلامی درج شد: «خبرنگار روزنامه جمهوری‌اسلامی در کرمانشاه: ایران تلپوری معروف با ایران سپاه، بدکاره معروف که در خیابان خیام عشرتکده دایر کرده بود، ازسوی مجاهدین کمیته مرکزی دستگیر و تحویل زندان دیزل آباد شد. ضمناً کمیته مرکزی اعلام کرد، کسانی که از نامبرده شکایت دارند، می‌توانند شکایتنامه خود را تا تاریخ ۷مرداد ۱۳۵۸ به کمیته مرکزی ارائه دهند.» با خبر دستگیری طاهره معروف به اشرف در منطقه مهرشهر کرج؛ به گفته نامبرده، وی بی‌ش از ۱۰۰دختر را در منطقه قلعه اغفال و تحریف کرده بود. براساس خبر روزنامه، وی در مسیر انتقال به تهران، به پاسداران پیشنهادن دادن مبلغ ۳۲۰هزار تومان را داده بود. او پس از انجام یک بازجویی کوتاه، به دادگاه انقلاب اوین منتقل شد''.

■ **فرجام محله‌های بدنام**

با ساماندهی قربانیان و تلاش برای درمان و برگرداندن ایشان به زندگی سالم از یک سو و محاکمه، زندانی و اعدام سردهسته‌های محله‌های بدنام از سوی دیگر ازسوی دادستانی انقلاب اسلامی؛ به دستور دادستان کل کشور یعنی شهید آیت‌الله علی قدوسی در مرداد ۱۳۵۸، مصادف با ماه رمضان، شهر نسو تعطیل و پس از آن ماه نیز دیگر بازگشایی نشد. در مرحله بعد و با دستور مقامات قضایی کشور و با نیروی اجرای احکام دادستانی که در آن زمان کمیته انقلاب اسلامی جنوب تهران بود، کار تحریب محله شهرنو آغاز شد. در سالیان ابتدای تحریب شهرنو، کمیته‌های انقلاب اسلامی منطقه جنوب غرب تهران و کلاتری‌های تابعه آن منطقه، دستور بپساری برای عدم ورود متانندان و افرادافاسد به منطقه مذکور را داشتند. اما بعد از مدتی و پس از تصویب در هیئت دولت، کل منطقه قلعه شهرنو در طرح بازسازی قرار گرفت. به طوری که در منطقه وسعتی از آن و با کمک خیرین و حمایت دولت، بیمارستان بسیار بزرگ «فارابی» ساخته شد. برای ساخت این بیمارستان، هم از سهم امام استفاده شد، هم از بودجه عمومی کشور و هم خیرین کمک‌های مالی شایانی کردند. همچنین بوستان بزرگ زاری در بخش دیگری از محله شهرنو، ازسوی شهرداری احداث شد و به این ترتیب در اطراف آن با احداث مراکز مسکونی و تجاری، تحولی بزرگ در بافت اجتماعی محله به وجود آمد.

■ **کلام آخر**

تجربه مدیریت صحیح و همراهی گروه‌های جهادی در مبارزه با فساد و فحشا و تحریب مراکز مربوط بدان در شهرهای مختلف ایران در دهه اول انقلاب اسلامی، درسی بزرگ برای امروز کشور فراهم کرد. تجربه‌ای که نشان می‌دهد اگر اراده‌ای جدی برای مبارزه با فساد اخلاقی در جامعه ایجاد شود، می‌توان با همکاری دستگاه‌ها و نهادها، برنامه‌ریزی صحیح و حمایت و همراهی مردم و گروه‌های جهادی و بسیجی به شکل عمیق و ریشه‌ای از فساد رواج یافته ازسوی دشمنان نظام مبارزه کرد. مبارزه‌ای که نظام جمهوری اسلامی را در جنگ فرهنگی با استکبار جهانی برای از بین بردن فساد و فحشا، به طرف برنده و پیروز بدل خواهد کرد.

منابع:

- ۱- شهری، جعفر، «طهران قدیم»، جلد سوم، انتشارات معین، چاپ دوم ۱۳۷۶، ش، صفحات ۳۹۴ تا ۳۹۷ و ۴۱۱ و ۴۱۲
- ۲- لعل شاطری- و کیلی، مصطفی- هادی، مقاله «نقش روسپیان شهر نو در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲»، ش، فصلنامه گنجینه اسناد، شماره ۲۶، مورخ بهار ۱۳۹۵، ش.
- ۳- همان
- ۴- حکیم‌الهی، مطلب «با من به شهرنو بنابید»، مجله خواندنی‌ها، مورخ ۱۷ آذر ۱۳۲۴، ش.
- ۵- روزنامه جمهوری اسلامی، شماره ۲۰، مورخ ۱۳ تیر ۱۳۵۸، ش، صفحه ۶
- ۶- روزنامه کیهان، شماره ۱۰۲۵۲، مورخ یک‌شنبه ۲۴ تیر ۱۳۵۸، ش، صفحه ۲
- ۷- روزنامه جمهوری اسلامی، شماره ۳۶، مورخ ۲۱ تیر ۱۳۵۸، ش، ص ۲۱
- ۸- روزنامه جمهوری اسلامی، شماره ۱۰۰، مورخ ۸ مهر ۱۳۵۸، ش، ص ۸

دهه ۵۰ تهران: نسایی از محله شهرنو

گروه گلستان